

Џон Бер

Мисија Цркве у новом миленијуму

Наслов „Мисија цркве у новом миленијуму“ може нас, на неки начин, довести у заблуду – јер овдје се заправо не ради о новој мисији. Црква у овом тренутку има једну једину мисију, и то ону коју је имала одувijek: да објави Јеванђеље Господа Исуса Христа свим људима и да све нације учини сљедбеницима тог пута, крстећи их у име Оца и Сина и Светога Духа (Мт 28: 19), уводећи тако све мушкарце и жене у живот Христов и Његово Царство. Постоје, неминовно, многи аспекти овог задатка – пасторални, практични, институционални и теоријски. Али, с обзиром на то да се овом приликом ради о скупу теолога, свој ћу коментар базира-ти на посљедњем аспект у – размишљању и образложењу Откривења Божијег у Христу.

Откривење, као и дужност да се Јеванђеље објави свима, представља стални предмет теолошког мисаоног разматрања. Па ипак, важност теме није спријечила различитости у изражавању једне истине, представљене кроз друкчија виђења Источне и Западне Цркве. Међутим, ово није само пука лекција из историје; него и својеврстан императив: историјски контекст у којем јеванђељско учење доноси истину непрестано се мијења, а сходно томе и јеванђељска објава истине као и објашњења везана за Јеванђеље морају изнова да буду у складу са промјенама у свијету.

Али, овдје увијек постоји и нешто више, јер трајна природа овог изазова не произлази само из промјењивих ситуација и историјског контекста у којем се ми често налазимо. Црква је константно *in via*, боравећи у овом свијету а ишчекујући и радујући се будућем Царству, чији смо ми прави становници и одакле чекамо на нашег Господа Исуса Христа, заборављајући оно што остаје иза а тежећи ка ономе што је испред нас, одговарајући тако на вишњи позив Бога у Исусу Христу (Фил 2: 20, 13-14). Црква, а посебно размишљања оних који припадају Цркви, њеној теологији, не могу и не смију да буду статична. Када је у питању важност духовног живота и задатака теологије, треба имати у виду ријечи Светог Григорија Нисијског: стварна савршеност живи у томе да никада не престанемо да се развијамо у оно што је боље, истовремено не постављајући никакве границе савршенству или, у овом случају, покушају да се даде адекватан одговор и свједочанство истине.¹ Ми смо увијек у прилици да „стварамо нове ријечи“, како би то рекао Свети Григорије Богослов.

Овај процес сталног предавања и преношења (*paradosis*) првобитног апостолског учења, и упућивање на насљеђе (*paratheke*) које се чува нетакнутим, лежи у самом срцу појма предања Цркве – не само разнолике традиције и обичаја, него

¹ О Савршенству, ГНО 8. 1, стр. 214, 4-6.

и непромијењивог апостолског учења. Жива природа овог Предања, и посебно међудјеловање вјере и креативности коју она захтијева јесте, наравно, омиљена тема за разговор међу православним теолозима у двадесетом вијеку. На примјер, Отац Георгије Флоровски причао је о предању као о појму који је „не само у сагласности са прошлостју, него, у одређеном смислу, постаје и *слобода од прошлости*, када се сагледају спољашњи формални критеријуми. Предање је не само заштитни принципи; оно је, примарно, принципи раста и усавршавања... Традиција или Предање је *ауџоријетет за њодучавање... ауџоријетет за свједочење истине*.“² Већ у другој половини двадесетог вијека, ова идеја убједљиво је потврђена од епископа Калиста Вера.

Права православна припадност прошлости (Предању) мора увијек бити креативна припадност; јер православље се никада не може задовољити са јаловом „теологијом понављања“, која, као папагај, понавља већ прихваћене формуле без тежње ка разумијевању онога шта је заправо њихов прави смисао. Онај који размишља у православљу мора да сагледа Предање *изнутра*, он мора заћи у њен унутрашњи дух, поново искусити њено значење на истраживачки начин, одважан и препун стваралачке снаге.³

Могло би се навести доста примјера у прилог изреченој тези – то је постао један свакидашњи израз понављан од скоро сваког православног теолога у двадесетом вијеку.

Међутим, уколико нисмо потпуно сигурни шта је заправо то чему припадамо, биће тешко, ако не и немогуће, да у цијелом том процесу будемо и креативни. Управо ова креативност, стваралачка кретња је потребна, данас, када улазимо у двадесет и први вијек, у друштво (западно друштво, сагледано географски и културолошки) које је ослобођено заваривања да смо хришћани, и које радо прихвата отворени плурализам, у којем је свака апсолутна тврдња и сумња релативизиована, или уграђена у духовност и религију креирану од човјека самог. Ситуација доста наликује оној од прије Константиновог доба, које је важило као период плодан за екстремну различитост и синкретизам. Управо због тога, не изненађује чињеница да у овом периоду налазимо првог великог Оца Цркве, Светог Иринеја Лионског, који се управо борио са истим проблемима – идентитетом хришћанске вјере, успоставом правила вјере, као и динамиком развоја и прихватања Традиције. Артикулација канона, који су правила истине и вјере а које први пут видимо у писању Светог Иринеја, не треба да буде ограничење или забрана креативном, критичком размишљању; напротив, треба да омогући управо такво размишљање, умјесто рашчлањавања теологије на безброј митологија, што је идеја коју заступа гностицизам. Свети Иринеј је такође проповиједао о томе да учења пророка и апостола, која су добијена и чувана у Цркви, непрестано се обнављају Духом Божијим, „као драгоцену насљеђе у величанственом сасуду, које и сам сасуд који чува то насљеђе (у овом случају Цркву) такође чини младим“. То је,

² Г. Флоровски, *Католичанство Цркве* (1934) прештампан у Библија, Црква, Традиција, први том Сабраних радова (Vaduz: Buchervertriebsanstalt, 1987), 46-7.

³ Т. (К) Вер, *Православна Црква*, ново издање. (Hamondsworth: Penguin, 1997), стр. 198.

помоћу чувања учења Цркве и апостолског наслеђа, које Дух Божији непрестано води ка узрастању – ситуација у којој и Црква бива подмлађена.⁴

Док размишљамо о теми „Уједињеност, мисија и теологија Цркве у трећем миленијуму“, морамо увијек имати на уму да подмлађивање Цркве у трећем миленијуму не зависи ни од чега другог него од оданости истини и предању који су јој повјерени од почетка. У наставку бих хтио понудити два своја разматрања о задатку теологије у данашњем свијету, која су базирана на мојој студији о светим Оцима, посебно Светом Иринеју Лионском.

Почети са Христом

Прва и најосновнија замисао јесте да је Исус Христос, разапети и узвишени Господ, у средишту свега. Ово можда дјелује толико очигледно да се не треба ни помињати, али то је ипак чињеница која је данас често занемарена. Ово је, нажалост, истина не само у теологији, него и у многим другим аспектима Цркве и друштва. Црква често лако постаје носилац и многих других брига и активности, које саме по себи могу дјеловати веома религиозно и духовно, побожно и пасторално (попут Великог инквизитора код Достојевског, или бића описаних код Светог Игњатија Бранчанинова, која су обожавала типик више него Христа); међутим, не морам ни да помињем све погрешне циљеве у чије се сврхе Црква често користи, попут националистичких или политичких, секташких или ескапистичких – све то мимо Христа и Јеванђеља, истине која је сама по себи ослобађајућа (Гал 5: 1, Јн 8: 32). Оваквих је примјера у изобилу, али ниједан од њих није утемељен на Исусу Христу као што је то речено у Јеванђељу, нити су ови примјери освјештани Духом Божијим који нас води у пуноћу истине Христом откривену.

Богословски гледано, проблем парадоксално настаје због изобиља учења која имамо и у којима живимо. Као теолози Православне Цркве, ми смо насљедници два миленијума теолошког учења – отачког и светитељског чије је свједочење утемељено и провјерено жртвом и крвљу мученика. Иако ми православни у Америци нисмо заузели прва мјеста када се говори о припремању добрих издања и превода текстова, током прошлог вијека смо почели изузетно пажљиво гледати на свето-отачко наслеђе (то „враћање изворима“ - које је, опет, веома помно пропраћено у Западним круговима) и постали смо свјесни важности овог наслеђа: истинитог „оживљавања патристичког“ које резултује „нео-патристичком синтезом“.

Међутим, врло лако нас познавање отачког учења, резултати многобројних догматских контроверзи и саборских одлука могу заслијепити, одводећи од главне поенте оваквих разматрања и дебата: Исуса Христа, разапетог и прослављеног Господа. Када се уназад осмотри теологија двадесетог вијека, може понекад дјеловати као да теолошка размишљања овог периода *йочиньу* са резултатима догматских дебата, радије него са питањима на која се траже одговори (примјетно је, на примјер, да постоји јако мало озбиљног рада на *Свештом Писму*, или на предни-

⁴ *Пройив кривовјерја*, 3. 2. 4. 1.

кејском периоду од стране православних у двадесетом вијеку; најчешће постоји тенденција да се почне од Никеје). Међутим, методолошки је неисправно почети са резултатима контроверзи или са истим тим резултатима већ синтетизованим у догматске системе каснијих периода. Приступивши проблему на такав начин, ми заправо почињемо са оним што мислимо да већ знамо, и том приликом се враћамо на учења Отаца само да бисмо пронашли одобравање – а онда схватимо да су сва њихова учења иста и, на наше велико изненађење, да то чиме су се они бавили управо је оно што ми већ знамо! Уколико урадимо овако, нећемо заправо допустити себи да будемо формирани од стране Отаца. И, што је још горе, вјероватно ћемо и рђаво протумачити оно што су они говорили; уколико не разумијемо питања око којих се дебата води, ризикујемо да погрешно разумијемо и одговоре, јер аксиоматски је схватљиво да закључци без правих аргумената који до њих воде могу лако погрешно да се протумаче. Сви ми тражимо јак ослонац у Традицији, и самим тим имамо историјски контекст на који се можемо осврнути и позвати, али такође морамо осигурати и да дозволимо нашем разумијевању Традиције да буде условљено историјом, радије него да све сводимо само на наше претпоставке.

Допустите ми да дам конкретан примјер. Никејско Тројично богословље често је сведено на једну оскудну формулу попут „три личности (ипостаси), једна суштина“. Поимање које се налази иза ових фраза је огромно, али, опет, почива на резултатима који теже ка томе да одвоје формулу од дебате која је створила формулу, и да их самим тим испразни од садржаја који је у њима. Када је ово почетна тачка, Тројично богословље се бави разумијевањем става да постоје три вјечно различите личности, без тога да плуралитет уништи јединство или да јединство ослаби реалност различитости. Таква теологија се бави односом три божанске личности, и пројектујући историју, описује како, након разних међудјеловања, једна од ове три личности јесте на крају постала човјек (иако никада није објашњено зашто је то баш друга личност). Теолошка пажња сада је фокусирана на вјечно постојање Свете Тројице, а њихов међуоднос, као личности у заједници, узет је као конститутиван елемент за наше постојање по слици Бога.

Али ово заправо не доноси наставак отачке теологије која је у ријечи претворила Никејска учења. Формула „три ипостаси, једна суштина“ заправо се јако ријетко среће у њиховим писањима. Штавише, велики Оци четвртог вијека скрећу огромну пажњу на кориштење бројева: „Када нас је Господ учио о доктрини Оца, Сина и Светога Духа, рачунање није било дио овога! ... Он није рекао један, два или три.“⁵ Иста поента је одјекнула и кроз став Владимира Лоског: причајући о три ипостаси, сви ми већ чинимо једну непримјерену апстракцију, јер не постоји ниједна општа дефиниција три ипостаси, ниједан општи концепт „ипостаси“ (по којем бисмо могли да избројимо број три, а онда темељно и разрадимемо теологију различитости), јер све што је опште припада једној суштини.⁶

⁵ Свети Василије Велики, *О Светиом Духу*, 44.

⁶ В. Лоски, *У њриказу и сличности Боја* (СВС Штамп, 1974), 113.

Оно што је још важније, у теолошком смислу, јесте да је Христос заправо третиран као споредан. Не само да теолошка пажња више није усмјерена на дато Откривење Бога у Христу, него је то Откривење сада препричано другачије: Ријеч Божија није више мјесто Божијег изражавања, те се сматра и да Отјеловљена Ријеч, Исус Христос, није толико „егзактан отисак самог бића“ Оца (Јев 1: 3), него да је Он радије оличење божанске личности, што би могло бити другачије, да је Бог тако хтио. Суштина Никејског Троичног богословља није у томе да се бави небеским постојањем три божанске личности, него у томе да потврди да то што ми видимо у Христу, како је речено у Јеванђељу, истинит је исказ о томе шта је то бити Бог, да је он једнако божанствен као и његов Отац, распознавањем које је само могуће у Духу, који нам сам по себи омогућава да препознамо Христа као Господа, носиоца Божанског Имена (1 Кор 12: 3; Фил 2: 8-9). Слично томе, у сагласности са Новим Завјетом, управо је Христос икона невидљивог Бога (Кол 1: 15), по чијем је калупу Адам већ уобличен (Рим 5: 14), и чијој смо се слици повиновали (Рим 8: 29) када смо са њим били разапети (Гал 2: 20 итд).

Смисао би могао бити исти када је ријеч о свим догматским контроверзама и формулама које долазе као њихов резултат — а то је да су оне, на крају, размишљања о Христу, који отвара књигу *Писма* (Лк 24), обзнањује Оца (Јн 1: 18), од Којег, кроз Христа, ми примамо Духа. Догматске формуле Цркве нису апстрактни, одвојиви искази које можемо користити да створимо метафизички систем који би одговарао свакој егзистенцијалној или философској бризи коју бисмо могли имати. Наравно, теолошко разматрање је постало изузетно апстрактно, али суштина таквог сталног процеса није да описујемо крајње структуре „реалности“, да разрађујемо основну онтологију, да ли „Бића“ или „Заједнице“ (или и једног и другог), јер би онда овакво разматрање имало тенденцију да функционише на такав начин као да оно саставља садржај самог Откровења. Морамо бити изузетно пажљиви да не бисмо замијенили објашњење за оно што треба да се објасни. Циљ оваквог теолошког размишљања јесте да се искаже, што је прецизније могуће, упркос већ прихваћеним заблудама, канон (правило) вјере, како би се сачувала истинска слика Христа каква је и представљена у *Писму*, стално се враћајући „свијету који је дат на почетку“,⁷ као што то Свети Поликарп наглашава својим читаоцима.

Христос у Светом Писму

Друга теза моја рада јесте то да Христос којим се ми бавимо јесте Христос *Свeйiоi Писма*, а не Христос историјске реконструкције или индивидуалног мистичног искуства. Христос који се појављује у Јеванђељу је разапети и узвишени Господ, схваћен и представљен у *Сiтаром Завјeтy* – Законима, Псалмима и Пророцима. Апостол Павле је свједочио да су смрт и васкрсење Христа „према *Сiтаром*

⁷ Свети Игњатије Антиохијски, *Филипљанима*, 7. 2

Завјетју“ (1. Кор 15: 3), те је ова интерпретативна динамика продужена, у канонским Јеванђељима, уз помоћ описа Христа и његових активности од стране Јеванђелиста: Јеванђеље Исуса Христа почиње, по Марку, са Исаијиним одломком; Матејев наратив је структурисан под условима остварења пророчанства; по Луки, узвишени Христос просвјетљава своје ученике показујући им како то *Светио Писмо* и *Сћари Завјетј* говори о њему (Лк 24: 27); док по Јовану, Христос изричито тврди да „Мојсије говори о мени“ (Јн 5: 46). Бивајући објашњен и представљен условима и приказима узетим из *Сћарој Завјетја*, Христос је једини субјекат кроз цијело *Писмо* – он је Ријеч Божија. Управо је *овај* Бог, разапети и узвишени Господ, тај који је схваћен и објашњен кроз *Светио Писмо* – Законе, Псалме и Пророке – уједно и субјекат наше вјере.

Светио Писмо је основни контекст или матрица унутар које се сва теологија одражава. Предање, у овом случају, није само допунски извор уз *Светио Писмо*, нити *Светио Писмо* постоји у склопу Традиције, јер од почетка је Јеванђеље, које Цркву позива у бивање, објављено кроз медиј *Светиој Писма*. Традиција или Предање је, прије, као што би то Флоровски рекао, континуитет правог разумијевања *Светиој Писма*.⁸ Ово је једнако примјетно у нашој традицији Литургије, гдје је Христос хваљен и обожаван, гдје је слава дата кроз њега, Оцу у Духу, химнама и поезијом произашлом директно из ризнице *Светиој Писма*. Штавише, ово бављење *Писмом* захтијева се од сваког ко носи име Христово, ко је ученик или, тачније, *сљедбеник*, „који учи Христа“ (Еф 4: 20), јер знање о њему представља вјечни живот (Јн 17: 3). Бављење овим је нешто што се не може избјећи. Чак и када је Јован Крститељ био у притвору и када је послао своје ученике да питају Исуса „јеси ли ти тај који ће доћи или треба да тражимо другог?“, Исус није дао директан одговор, него их је навео на знакове – слијепи који гледају, хроми који ходају – знакови који се једино могу разумјети као „месијански“ кроз њихову интерпретацију у *Светиом Писму* (Мт 11: 2-5).

Међутим, данас се чини да је управо овај контекст *Светиој Писма* изгубљен, не само у свијету у којем јача секуларизам, него, што је још трагичније, и унутар Цркве и саме теолошке дисциплине. Брзим темпом напредује и тужна ситуација све слабијег познавања основних наратива *Светиој Писма*, књиге која је створила свијет мисли претходних вијекова. Можда је ствар у томе да данас много више људи тврди да су хришћани, али Христос којем се они окрећу јако често је „мој лични спаситељ који ми помаже да пронађем срећу и окушам се у самоактуализацији“; или Христос апстрактне теологије чије оваплоћење утиче на моје индивидуално обоготворење уколико само могу да се повежем са божанским енергијама, радије него са Христом из *Светиој Писма*, у чијој свјетлости сви ми можемо препознати себе какви заиста јесмо: само грешници који живе у смрти, а који у исто вријеме знају и доживљавају важност Божију, чија је снага усавршена у слабости (2 Кор 12: 9).

⁸ Г. Флоровски, *Функција традиције у древној Цркви*, (1963), прештампано у *Библија, Црква, Традиција*, 75.

У раду сам покушао говорити о задатку суочавања са православном теологијом док улазимо у трећи миленијум, наглашавајући потребу да се изразимо више унутар те стваралачке вјере која је тако величана у двадесетом вијеку, сугеришући да се од нас тражи поновно усмјеравање пажње на Исуса Христа, ра-запетог и васкрслог Господа, како је то речено и схваћено у *Свештом Писму*. Ово, међутим, није нови задатак. Већ у другом вијеку, Свети Поликарп је наводио своје читаоце да „се врате свијету који је дат на почетку“.

Резиме: У овом тексту, разрадио сам тему међузависности вјере и стваралачког приступа православној традицији, и упутио критику оријентацији доскорашње теологије, дајући приједлог да поново треба обратити пажњу на Христа, као што је то представљено у *Свештом Писму*, „враћајући се свијету који нам је дат на почетку“ (Свети Поликарп).

Изворник: Зборник радова Петог међународног конгреса високих православних богословских школа, *Јединство, мисија и бојословље Цркве у трећем миленијуму*, Београд, ПБФ, 2012, стр. 112-116. Са енглеског језика превела Јелена Вујичић.